

Obsah

Marcel Pecník a kolektív

ŽIAR NAD HRONOM 1

Matuš Molitoris

LUDIA, PRÍRODA A KRAJINA 11

Poloha a vymedzenie územia	12
Geológia a reliéf	12
Vodstvo	13
Podzemné vody	15
Stupeň znečistenia povrchových vôd	15
Stupeň znečistenia podzemných vôd	15
Podnebie	16
Ovzdušie	16
Pôda	16
Poľnohospodárske využitie	17
Hĺbka pôdy	17
Zrnitosť	17
Obsah skeletu	17
Rastlinstvo	18
Živočíšstvo	19
Prírodná rezervácia Kapitúlske bralá, Bralce a vejárovitá odlučnosť andezitov pri Ladomerskej Vieske	20
Obyvateľstvo	20
Zamestnanosť	22
Šášovské Podhradie	22
Horné Opatovce	24

Peter Mosný, Matuš Molitoris

Z PRAVEKEJ HISTÓRIE 29

Počiatky osídlenia Žiarskej kotliny	30
Mladšia doba kamenná v Žiarskej kotline	30
Neskorá doba kamenná - eneolit	31
Doba bronzová v Žiarskej kotline	31
Mladšia doba železná v Žiarskej kotline	33
Doba rímska	33
Osídlenie územia mesta Slovanmi	34

Oliver Frgelec, Juraj Lepiš, Marcel Pecník

DEJINY 35

Svätý Kríž v stredoveku	36
Mongolský vpád	36
Zrodenie mestečka Svätý Kríž	37
Svätý Kríž v novoveku	41
Svätý Kríž v centre bojov	45
Obnova Svätého Kríža	49
Svätý Kríž v 2. polovici 19. storočia	51
Prvá svetová vojna a medzivojnové obdobie vo Svätom Kríži	64

Svätý Kríž počas existencie Slovenskej republiky 1939 - 1945, v Slovenskom národnom povstaní a oslobodenie	68
Prvé boje v okolí Svätého Kríža	71
Svätý Kríž v premenách po roku 1948 a mladšie dejiny Žiaru nad Hronom	75
Z moderných dejín mesta po roku 1990	81
Zmeny vzhľadu Námestia Matice slovenskej	82
Výrazné zmeny v meste po roku 2000	84
Prírodné nešťastia v Žiari nad Hronom	86
Obdobie investičných projektov	87
Richtári, starostovia, vládni komisári, predsedovia a primátori Svätého Kríža – Žiaru nad Hronom	92
Erb mesta v rokoch 1970 – 1992	95
Erb od roku 1992	95
Dve verzie Žiarskeho erbu	95
Farby	96
Pečať mesta	96

Matuš Molitoris, Marcel Pecník

TRADIČNÁ ĽUDOVÁ KULTÚRA 97

Zvyky	98
Svadba	101
Tradičný ľudový odev	102
Ženský tradičný (ľudový) odev	103
Mužský tradičný (ľudový) odev	104
Jazyk	105
Svätokrížske krúповé hurky	107
Svätokrížsky podevnik	107
Jarmok	108

Matuš Molitoris

OSOBNOSTI 111

Peter Pázmaň 1570 – 1637	112
František Berchtoldt 1730 – 1793	113
Gabriel Zerdahelyi 1742 – 1813	113
Jozef Belánsky 1769 – 1843	114
Štefan Petruš 1783 – 1831	114
Štefan Moyses 1797 – 1869	114
Štefan Záhorský 1817 – 1863	118
Michal Chrástek 1825 – 1900	118
Karol Rimely 1825 – 1904	119
Ján Levoslav Bella 1843 – 1936	119
Jozef Luňáček 1844 – 1911	120
Karol Bielek 1857 – 1936	120
Marián Blaha 1869 – 1943	121
Karol Anton Medvecký 1875 – 1937	121
Anton Štefánek 1877 – 1964	122
Josef Konrad 1899 – 1974	122
Jozef Hurtík Čajka 1911 – 1989	123

Ján Straka 1913 – 1977	123
Štefánia Pártošová 1913 – 1987	123
Zita Strnadová – Paráková 1915 – 1988	124
Ján Janoška 1923 – 1996	125
Emil Černaj 1923 – 2000	125
Július Považan 1926 – 2011	126
Richard Kafka 1937 – 2015	127
Ocenení mestom od roku 1999	127
Čestný občan mesta Žiar nad Hronom	128
Cena mesta:	129
Čestný občan mesta Žiar nad Hronom:	130

Matúš Molitoris, Peter Mosný, Marcel Pecník

PAMÄTIHODNOSTI 131

Národné kultúrne pamiatky	132
Socha sv. Jána Nepomuckého v Horných Opatovciach	132
Kostol sv. Vavrinca v Horných Opatovciach	132
Hrad Šášov	133
Architektúra hradu Šášov	134
Dedičná štôľňa cisára a kráľa Ferdinanda	136
Súsošie Najsvätejšej Trojice	136
Súsošie s krížom a sochami sv. Dominika a Jána Nepomuckého	136
Socha Svätého Jána Nepomuckého v areáli kostola	137
Pamätná tabuľa Štefana Moysesu na kostole	137
Pamätník Štefana Moysesu v parku	137
Kostol povýšenia Svätého kríža	137
Biskupský kaštieľ	139
Park v biskupskej záhrade	141
Pomník Ladislava Exnára	142
Nehnutelné pamätihodnosti mesta	142
Kaplnka navštívenia Panny Márie na Skalke	142
Žardiniéra na kamennom podstavci	143
Stĺp Božia muka	143
Socha Immaculaty – Nepoškvrnenej	143
Prícestné kríže	144
Svätokrížske námestie	144
Socha a pamätná tabuľa Štefana Moysesu	144
Súsošie Život v mieri	144
Reliéfne domové štíty	145
Figurálny nástenný reliéf „Oslobodenie“	145
Kanón povstaleckej armády	146
Židovský cintorín	146
Synagóga	147
Vodárenská veža	147
Budova gymnázia	148
Budova Závodného klubu ZSNP	148
Biely dom	148
Pamätihodnosti Horných Opatoviec	149
Pamätník obce Horné Opatovce	149
Prícestný stĺp	149

Cintorín	149
Stĺp so Sochou sv. Floriána	149
Budova Ľudovej školy	149
Pamätihodnosti Šášovského Podhradia	150
Zvonička	150
Pamätná tabuľa Jozefa Luňáčka	150
Pamätné tabule na území mesta	150
Biskupský hospodársky majer Kupča	150

Marcel Pecník, Mária Zatková

VÝVOJ ŠKOLSTVA NA ÚZEMÍ MESTA 151

Materská škola na Ulici Dr. Janského 8,	154
Základná škola, Dr. Janského 2 (1959)	154
Základná škola na Ulici M. R. Štefánika 17	155
Základná škola, Jilemnického ulica č. 2 (1986)	155
Základná škola s materskou školou Štefana Moysesu na Ulici A. Kmeťa 1	156
Špeciálna základná škola na Ulici hutníkov 302	157
Mestu Žiar nad Hronom a jeho obyvateľom i študentom z iných miest a obcí slúži aj kvalitné stredné školstvo	157
Súkromná stredná odborná škola technická na Ulici Dr. Janského 10	157
InTech Žiar nad Hronom z. p. o.	158
Gymnázium Milana Rúfusa	158
Stredná odborná škola obchodu a služieb	159
Súkromná obchodná akadémia	160
Súkromná pedagogická a sociálna akadémia	
EBG Brezno - pracovisko v Žiari nad Hronom	160
Základná umelecká škola	
Zity Strnadovej - Parákovvej	160
Centrum voľného času	160

Marcel Pecník, Mária Zatková

KULTÚRNY ŽIVOT 163

Matúš Molitoris, Marcel Pecník

HOSPODÁRSTVOA PRIEMYSEL 175

História priemyselného a hospodárskeho vývoja v Žiari nad Hronom	176
Ťažba a spracovanie kameňa	176
Začiatky finančníctva	177
Založenie Jednotného roľníckeho družstva a Komunálneho podniku	177
Výstavba hlinikárne – mílnik v histórii mesta	177
Rozvoj hutníckej druhovýroby na báze hliníka	180
Transformácia Závodu Slovenského národného povstania, štátny podnik	182
Riešenie environmentálnych záťaží	187
90. roky – nový environmentálny program	187
Rekultivácia odkaliska	190

Matúš Molitoris, Marcel Pecník

ŠPORT	193
MŠK Žiar nad Hronom	198
Klub JIU JITSU	198
Atletický klub	198
Basketbalový klub	199
Karate klub	200
Kulturistický klub	200
Klub RTVŠ	201
Klub slovenských turistov	201
Klub vodáctva a raftingu – KVR	201
Plavecký klub	201
Stolnotenisový klub	201
Športovostrelecký klub	201
Tenisový klub	202
Volejbalový klub	202
Hokejový klub	203
Horolezecký klub JAMES	203
Cyklistika v Žiari nad Hronom	203
Hokejbal ako náhrada za hokej	204
Futbalový oddiel	205
Tanečno-športový klub Stella Žiar nad Hronom ..	208
Rekreačné športy	208
Literatúra	212
Materiály poskytnuté výrobnými spoločnosťami pre kapitolu Hospodárstvo a priemysel	213
Archívne materiály	213
Súkromné archívy	213
Resumé	214